

Dseráz Minász, a „L' Armenie“
szerkesztője.

ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱԶ

Angolországban az utóbbi évek alatt három politikai hírlap képviselte az örmény nemzeti érdekeket, a mely hírlapok örmény hazafiak által szerkesztve, francia és angol nyelven iparkodtak terjesztetni egész Európa, illetve a mívelt Nyugat legelső nemzeti körében az örmény népfaj történeti és civilizatorius érdemeit, — s ez alapon felkölteni a külföld irányadó köreinek rokonszenvét, a Keleten elnyomott örmény kereszténység mostoha helyzete s részvétet érdemlő szenvedései iránt.

Miután a „Hájászdán“ (Örményország), ezen francia és örmény nyelven megjelent londoni örmény közlöny több évi sikeres pályafutása után megszűnt, — két politikai organum képviselte az örmény nemzeti érdekeket az angol világvárosban (eltekintve az örmény-barát angol

lapoktól), névszerint: a „The Anglo-Armenian Gazette“ és Dseráz tanár lapja: a „L' Armenie.“ Mindkettő kizárólag az örmény nemzetet érdeklő politikai, tudományos és népismerető közleményeket tartalmaz és egyetemes képét igyekszik adni a nemzet életének.

Azonban a változatos tartalmú, angol nyelven megjelent „The Anglo-Armenian Gazette“ élete nem nyult hosszúra; ma Londonban csak a kitűnően szerkesztett „L' Armenie“ képviseli az örmény érdekeket.

A mi Dseráz lapját illeti, ennek kitűzött programját képezi az 1878-ban tartott berlini nemzetközi kongresszus határozmányainak, — a mennyiben ezek az örményeket érdeklő reformokra vonatkoznak, — törvényszerű végrehajtását ellenőrizni és szorgalmazni; szóval a törökországi örmények részére szerződésileg biztosított, de mindaddig érvényre nem emelt jogok életbeléptetését s ez által a keleti örménység helyzetének jobbrafordulását előmozdítani.

Dseráz derék angol-francia lapját (mely angolul ezt a címet viseli: Armenia. An anglo-french journal-political and literary; francia címe ez: „L' Armenie. Journal politique et litteraire) 1890-ben indította meg. Havonként egyszer jelenik meg. Az angol és francia kiadás egyszerre lát napvilágot. A két kiadás egész évi ára 15 schelling = 18 franc 75. Néha-néha illusztrációkat is hoz.

Dseráz tagja volt annak a jelentékeny bizottságnak, mely a berlini kongresszuson Örményországot képviselte. E nevezetes kongresszus örmény képviselői voltak: Krimján Hájrig, a mostani „kátholikosz,“ a szomorú véget ért Choren-Nárbej Luszinján érsek, Dseráz Minász és Pápásián. Dseráz e címét lapjának homlokán is használja („Ex-armenian delegate at the Berlin congress“). Dseráz Konstantinápolyból, hol tanárkodott, ment Londonba. Itt az egyetemen a keleti nyelveket tanítja. Európai hírnévre tett szert; levelezésben áll lapunk szerkesztőjével is. Ő küldötte a neves angol hírlapíró: Fitzgeráld Károlyt Szamosújvárra. Egyenesen Londonból értesített minket örmény levéllel, hogy Fitzgeráld hozánk száll meg.

Hosszas tanulmányútat tett Európában is. Személyesen részt vett a chicagói „vallások parlamentjében“ (ő volt e parlament elnöke), hol a különböző egyházak és vallásfelekezetek képviselői gyűltek össze néhány napi tanácskozássra. . .

Örményországról talán senki sem tartott sikerültebb felolvasást, mint Dseráz Minász tanár. Az „Alliance Française“ londoni választmánya kérte őt fel erre. Dseráz a kérésnek 1894. máj. 12-én tett eleget. London híres „University College“-jének egyik terme zsufolásig telt meg érdeklődő hallgatósággal, mely francziákból, angolokból és örményekből állott. Két óráig beszélt a szeretett tanár hallgatóinak szép franczia nyelven Örményországról és az örménységről.

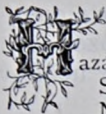
Előbb Örményország földrajzáról, történelméről és termékenységéről szolott; azután a családi életet festette. Remek felolvasásának azon része, mely a házasságot tárgyalta, különösen a jelen volt franczia nőknek tetszett. A tudós felolvasó végre régi és újabb irodalmunkról és íróinkról szolott. Elmondotta, hogy az örmény irodalom Kr. u. a negyedik században, — tehát akkor, midőn Európában, a latin és görög kivételével, irodalomról még szó sem volt — a virágzás tetőpontján állott. Beszélt arról, hogy valamint az ősök az idegen irodalmak jelesebb termékeit lefordították a gazdag örmény nyelvre, úgy jelenleg is a világirodalom kiválóbb műveit anyanyelvén olvashatja az örmény. (Milton, Hugo és a t.). Az „Elvesztett paradicsom“ örmény fordításából is olvasott egy részletet. Olvasott egy pár örmény költeményt Pátkánián és Turián verseiből; felolvasta az örmény „Dzidzernág“ (Fecske) című költemény franczia fordítását is. . .

Több munkát irt; kitünő, rokonszenves szónok. A szászuni vérengzés után Angol- és Francziaország nem egy nagyobb városát látogatta meg, hol jelentékeny felolvasásokat tartott az „örmény kérdés“-ről. Legtöbb nyilvános beszédét így fejezi be: „Az örmény nemzetnek missziója van és e fontos misszió nem más, mint európai míveltséget terjeszteni — Ázsiában!“

Szongott Kristóf.

Áboviáncz emlékére. *)

azádnak fénye, büszkesége,
Sasként magasban röpködél;
Nagy szellemeknek mintaképe,
Hazáért éltél, szenvedél!...

Minden betű, melyet leirtál,
Jelezte nemzeted sebé...
S fölgyújtá honfitársaidnál
A honszeretet szent tűzét.

* * *

S mi lőn dicső művednek ára?
Szipberia ólombányája!...

Simay Gergely.

Örményország őstörténetéből.

— A ván-i ékiratok.**)

III.

Hogy a nagyszerű vízi mű, melyet előbbeni közleményünkben leirtunk, Menuas király alkotása, bizonyítják a feliratok, melyek a csatornát futásában kísérik. Résztint az építéshez felhasznált kövekre, résztint a szomszédságában levő sziklatömbökre vagy sziklafalakra vannak illesztve, mint látszik, különösen oly helyeken, a hol nagy nehézségekkel járt az építkezés. Nagy számmal vannak például Artamid környékén, a hol Belck és Devey consul több új feliratot találtak egymástól legfeljebb ötven-száz, olykor alig tíz meternyi távolságban.

*) „A Verk Hájászdáni“ („Örményhon sebei“) című legelső nemzeti irányregény ünnepelt írója, irodalmi tevékenységének színteréről egyszerre eltiint, s a szipberiai olombányákban fejezte be életét. S. G.

***) C. F. Lehmann. Das vorarmenische Reich von Van. (Deutsche Rundschau, 1894. LXXXI. Bd.)

Ezeknek a feliratoknak lényeges tartalma a következő: „Menuas, a hatalmas király építette ezt a pili-t. Menuaipili a neve.“ Nyilvánvaló, hogy a »pili« csakis a a csatornára vonatkozhatik, melyet alkotója, a király, saját nevével ruházott fel. Erre azonban csak akkor lehetett rájönni, a midőn Belck pontosan meghatározta a feliratok lelhelyét. Más különben alkalmasint megtar^ották volna azt a fordítást, melyet eme felirat-csoport egyik régebben Európába került példányának adtak: „Menuas állította ezt a feliratot, Menuas-felirat a neve“, ámbár okszerűleg alig lehetett volna feltenni, hogy a király egy vagy épen több feliratot, melyek eleve őtől származottaknak valának megjelölve, még külön is „Manuas-felirat“-nak nevezzen el.

A Menuastól származó csatorna-feliratok ily módon nemcsak kulcsot szolgáltatnak az ékiratok megértéséhez, hanem, a mi még fontosabb, kétségtelenné tették, hogy a ván-i ékiratok kimagyarázásának nélkülözhetlen előfeltételét a lelhely s a netalán fenmaradt építkezési emlékek pontos megfigyelése képezi.

Valamint a szóban forgó helyen a „csatorna, vizvezeték“ szónak, akként sikerült másutt több építés-technikai kifejezésnek a felderítése, a melyekből képet lehet alkotni Menuas király sokoldalú s felette kiterjedt építészeti tevékenységéről. Egy további csatornán és két városon kívül őt hirdeti alkotójának több vár és kisebb erődítés is. Menuas ugyanis szerencsés hadjáratok folytán országainak határait, mint a felirataiból kitűnik, sokkal szélesebbre terjesztette ki, a mint eddig vélték. Az apja, Ispuinis számára elfoglalta az Urmia-tó déli partjától délnyugatnak fekvő s északon az eriváni rónáig nyuló területeket. Ispuinis halála után meghódította a Murad felső folyásától az Euphrat nyugati forrásvizeig terjedő földet s a syr államok megcsonkításával kiterjeszté birodalmát délnyugaton Malatijeh-ig (Melitene), mely addig hűbérese volt az assyroknak. Szóval Menuas király máris ura volt annak a nagy területnek, mely egyfelől az Urmia-tó nyugati partjától Malatijehig s Erzerumig, másfelől északon az Araxestől az Urmia-tó partjáig terjed.

Fiának, I. Argistis-nek uralkodása delelőjét jelzi a ván-i birodalom hatalmának. Diadalmas csatáinak során, melyekről a ván-i várhegyen sziklába vésett terjedelmes feliratok tesznek bizonyosságot, átkelt az Araxesen, Erivánon túl a Göktsái-tó északkeleti partjáig hatolt és a mai eriváni és karsi kormányzóságok területeit birodalmához csatolta. Keleten pedig elfoglalta az Urmia-tó délkeleti s keleti partjainak mentén elnyuló területeket s ebből az alkalomból dicsekedve említi meg az egyik ékiraton, hogy ismételve megverte Assyriának seregeit. Nyugaton is megnyugatta az assyroknak uralmát.

Amaz assyr királyok közé, a kikkel hadakoznia kellett, tartozik III. Salmanassár (783—773. Kr. e.), ki az assyr források szerint egy évtizedet meghaladó uralkodási idejének több mint felerészét az „Urartu“ elleni háborúban töltötte el. Közvetlen két utódja, ugy látszik, felhagyott a ván-i birodalom elleni küzdéssel, míg az utóbbinak Argistist követő ura, II. Sardur sikerrel folytatta atyjának hadi vállalkozásait. Már-már ugy látszott, mintha Előázsziának nyugati része állandóan a ván-i uralkodók fenhatósága alá esik s csakis az ő népok illetheti istenét s annak helytartóját, a királyt a »világ urá“-nak büszke nevével, melyet már az assyrok elleni nagy küzdelem elején maguknak adományoztak.

Mihamar megfordult azonban az események kereke. A bibliai Tiglatpileser személyében ismét tetterős uralkodó lépett Assyria trónjára, ki az assyr fenhatóság visszaállítását tűzte ki feladatául és e feladatot meg is oldotta. Már uralkodásának harmadik évében (743) jelentős győzelmet aratott Sardurnak az ostromlott Arpadsyr város felmentésére sietett hadai fölött s széttepte ezzel ama szövetségi és hűbéri kötelékeket, melyek az apró syriai államok fejedelmeit Örményországhoz fűzték. Hosszas tusákban Assyriába keblezvéen be vagy a saját hűbéreseivé tevéen ezeket a fejedelemségeket, döntő csapást mért Tiglatpileser a ván-i birodalomra. Behatolt annak sziveig (735) s ámbár a várhegyen fekvő erőd bevehetlennek bizonyult, szétrombolta a lábainál fekvő s a Me-

nuas-csatorna által öntözött kert-várost, Tosp-ot, a mely elhagyatva maradt azóta mind e mai napig.

De azért nem hódolt meg a ván-i birodalom lakósága az assyrok előtt, sőt inkább bámulatos kitarással küzdött tovább a függetlenségeért. I. Rusas, kit az assyr feliratok többnyire Ursa-nak neveznek, elkeseredett ellensége volt Tiglatpileser második utódjának, az assyr II. Sargon-nak. S midőn a nagy véd- és daczsövetségből, melyet Assyria ellen létrehozott, egyik láncszem a másik után kihullott, nehogy a gyűlölt ellenség rabszolgaságába kerüljön, önkezével vetett véget életének.

Csalódtak azonban az assyrok, ha azt hitték, hogy most már háborítlan urai lesznek Örményországnak. A szerencsétlen Rusas fia, II. Argistis ezután is sok dolgot adott az assyrok győzelmes királyának. Egy assyr helytartó jelentése Sanherib vagy Sargon királyhoz, tanúságot tesz ama szigorú rendszabályokról, melyeknek az urartaiak, Örményország őslakói ez időtájt alá voltak vetve az assyrok részéről.

Nem csoda, hogy mindenkor ott találjuk őket Assyria ellenségeinek sorában. Sanherib király gyilkosai — saját fiai — a testvérük, Asarhaddon ellen folytatott küzdelem folyamán Örményországban találtak menedéket. A kimmeriekkal, az indogerman törzsbeli északi barbárokkal, kiknek az assyr birodalom elleni első rohamait nagy nehezen visszaverte Asarhaddon, a legújabb buvárlatok szerint összeköttetésben állott Argistis fia, II. Rusas örmény fejedelem s országának későbbi újrалendülése nyilván arra a megrázkodtatásra vezethető vissza, melyet a kimmeriek betörései folytán már ekkor szenvedett az assyr birodalom.

II. Rusas utódjáról, Crimenasról nem jutattak reánk részletes tudósítások. Fiának, III. Rusasnak és III. Sardurnak Assurbanapal-hoz menesztett követségeivel (655—640 Kr. e.) megszűnik a chaldok vagy urartaiak ősrövény birodalmáról való történeti ismeretünk. Az assyr ékiratok szerint ezeknek a követségeknek indító oka a hódolat s az assyr hatalom kegyének keresése volt. Joggal fel lehet azonban tenni, hogy ezek a követségek csak

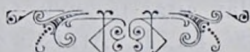
azt tették, a mi még régibb időkben is szokásban volt s a napjainkig fenmaradt gyakorlatnak is megfelel: a megtörtént trónváltozást jelentették be az egyenrangú szomszéd uralkodónak.

Vajjon hol volt az őszörmény birodalom fővárosa, Chaldis isten székhelye ezekben az időkben, midőn szétrombolták már az assyrok a Menuas király alkotását?

A legújabb felfedezések által erre a kérdésre adott nagyérdekű választ jövő közlésünkben találja meg az olvasó.

— A negyedik közlemény legközelebbi fizetünkben. —

Dr. Molnár Antal.

Az édes anya szeretete.

Nem rég hagyott el az én drága jó anyám, Isten szőlította őt és neki mennie kellett, — pedig mily szívesen maradt volna itt s folytatta volna ezt a küzdelmes életet, csakhogy körünkben lehessen. A mióta eltűnt, azóta mindig az anyai szeretet megmérhetlenségéről gondolkodom.

Míg közelemben volt, míg láttam arcát, hallottam hangját, míg nem éreztem hiányát az ő tiszta lánggal égő, önfeláldozó nagy szeretetének, addig nem jutott eszembe ez eszmével foglalkozni; hanem azon idő óta, mióta nem pihenhet tekintetem ebben az életben többé soha soha az ő feledhetlen kedves arcán s jóságos szemeiben nem láthatom többé a visszatükröződő határtalan szeretetet; mióta füleimben nem hangzanak az ő komoly, aggódó, szeretetteljes szavai; mióta elvesztettem őt; mióta ez a vérvő mély seb tátong a lelkemen, mely a tőle való elszakadás miatt keletkezett, azóta birom igazán felfogni, megérteni azt, a miről már annyian irtak, a mi felülmul minden más érzelmet, melyet nem emészt meg az idő, mely változatlan marad a végső leheletig: a véghetetlen anyai szeretet.

Eddig az én feledhetlen édes anyám szemeiből kisugárzó szeretetnek meleg fénye világította meg életútam, miként az éltető napsugár a földet; de mikor az ő szemei örökre lezárultak, akkor elsötétült lelkem előtt minden, mint midőn az éj fekete szárnyaival beárnyékozta az egész látóhatárt s az égbolton egyetlen csillag sem tündöklök.

Mikor a koporsót lebocsátották a sírűregbe s a dal-egylet énekelni kezdé e gyászdalt:

»Hosszú kinok tengeréből partra ért a szenvedő,
Enyhe ölen álmaival várja már a temető...«

akkor szemeimet elboríták a könnyek és zokogtam, sirtam keservesen; de midőn a föld göröngyei reá hullottak arra a koporsóra, mely lelkem drága kincsét rejti magában, akkor úgy éreztem, mintha szívemet kiszakitották volna s egy nehéz követ helyeztek volna keblembe.

Aztán ott állottam némán, megfagyott könnyekkel szemeimben a behantolt sír előtt, oly közel hozzá és mégis oly megmérhetlen távolban...

Az a gondolat, hogy alig egy ölnyre van hozzám a koporsó, melyben a jó édes anya pihen; az a gondolat, hogy forrón szerető szive jéghideggé vált, hogy az a szív soha többé nem fog gyermekeiért dobogni; az a gondolat, hogy azt a drága lényt soha soha többé ez életben látni nem fogom, — pedig csak egy ölnyi távolság választ el tőle, de ez a távolság még is oly véghetetlen nagy, nagyobb a föld kerületénél, nagyobb, mert az enyészet birodalmába élve eljutni nem lehet, — e gondolatok szinte örüllté tettek.

Anyám temetése óta a keblemet elárasztó könyvek jéggé dermedtek, nem tudnak szemeimhez feljutni és szívem megkövült...

De nekem tulajdonképpen nem az a czélom, hogy mély bánatom elmondásával untassam a tisztelt olvasót, hanem inkább az, hogy az anyai szeretet magasztosságát ecseteljem. Igaz ugyan, hogy erre a szívemet ért nagy veszteség ösztönzött s azért remélem, hogy elnéző lesz

irányomban a nyájas olvasó, hogy elbeszélésembe lelkem keservét is beleszövöm.

Oh hisz ugy szeretnék sirni, hullatva fájó könyeimet!
Oh! miért oly erős ez a kőszív, miért nem törik ketté?..

*

Az ember élete sivár, örömtelen, ha nincs ki őt szeresse, ha nincs ki szeretetét visszonozza, mert a szív szeretetre van teremtve.

Mily boldog az, kinek édes anyja van!

A ki élvezheti az anyai szív páratlan szeretetét, az nélkülözhet minden más vonzalmat. Az édes anya szeretete mindent kárpótol, az anyát — ha kihült, ha megszünt dobogni szerető szíve — nem pótolja senki.

Megtörténhetik (ily eset már nem egyszer adta elő magát), hogy az, ki sírig tartó forró szerelméről annyiszor biztosított, ki az oltár előtt szent esküvel fogadta, hogy életútadon, bármily göröngyös leend is az, hű társad lesz mindvégig, kiben minden örömd, reményed, vágyad, boldogságod összpontosult, kinek tekintete, mosolygása, édes szavai, ölelő karjai mennyországgá varázsolták előtted e földi létet, a kiért minden áldozatra képes leendtéél, — elhagy téged egy másikért, kinek oldalánál szebb, kellemesb életút kínálkozik, nem törődve azzal, hogy ezáltal mily iszonyúan sajtó sebet ejtett sziveden.

És ekkor, a mint örült fájdalmad a kétségbeesés örvényéhez sodor, édes anyád feléd tárt karjai mentenek meg.

Van barátod, kinek hűségében föltétlenül bizol, ki előtt szived nyitott könyv: megosztod vele minden örömedet, minden bánatodat, lelked az ő lelkével össze van forrva, legalább te azt képezed, elhalmozod őt szereteteddel, barátod pedig, ha érdeke ugy kívánja, elfordul tőled, nem akar többé reád ismerni. Téged a csalódás mélyen elkiserít, hited megtörik, gyűlölettel, megvetéssel telik el szived mindenki iránt. Oh pedig van egy lény, ki nem gyűlöletet és megvetést, hanem határtalan tiszteletet, szeretetet és hálát érdemel, kiben csalódní soha sem fogsz, kinek hű kebelén kisirhatod lelked mély keser-

vét. Hajtsd bánatos fejedet a jó édes anya szerető keblére, ott vigaszt, enyhülést fogsz találni.

Hitestárs, szerető, barát, testvér, sőt még az apa is okozhat fájdalmat, vághat lelkesen vérző sebet, egyedül az édes anya az, ki soha sem szomorít meg, ki sebedet gyógyítani iparkodik, ki örömdben leli fel boldogságát, ki véghetetlen szeretetében még a szellőtől is védeni akar.

Még a gonosztevő iránt — kit a világ megvet, kitől apja, testvérei, szeretője, barátai átokkal ajkukon, undorral fordulnak el, — sem alszik ki az anya kebléből a szeretet érzete; vérzik szíve gyermekeért; ha lehetne könnyei özönével mosná le homlokáról a szégyenfoltot s kész volna életét áldozni érte, ha ezzel megválthatná őt.

A hitestárs, szerető, apa, testvér, barát szeretete gyarló, kicsiny az anya önfeláldozó nagy szeretetéhez viszonyítva.

Ha valaki azt mondaná nekem, hogy vannak gonosz, kegyetlen anyák is, erre azt felelném, hogy az ilyenek nem méltók az anya elnevezésre, ezek szörnyetegek. Mert a kit így neveznek: édes anya, az csak jó, nemes, önfeláldozó s szeretetben felülmulhatlan lehet.

Azt pedig merem állítani tapasztalatom folytán, hogy különösen az örmény nőnek, mint anyának szeretete vég-hetetlen, határt nem ismerő.

Fájó irigység tölti el keblemet azok iránt, a kiknek édes anyjuk van!

Anyám gyenge, törődött, öreg nő volt és mégis közelében erősnek éreztem magamat küzdeni az élet viharával; most pedig úgy érzem, mintha eröm elhagyott volna, mintha nem bírnék szilárd léptekkel haladni előre e küzdelmes életpályán.

Csak az tudja, az érezi igazán, hogy mily kipótolhatlan az anya szeretete, ki többé nem bír e drága kincscsel.

A kinek édes anyja van, az tisztelje, becsülje, szeresse mindenkifölött azt az angyali teremtetést, lesse el még a gondolatát is, mert csak az édes anya tud igazán, önzetlenül szeretni.

Mily boldog az, a kinek édes anyja van!

De vajjon boldog-e az édes anya? Boldog-e az, kinek egész valóját gyermeke iránti szeretete tölti be s a kinek viszonzásul oly kevés szeretetet juttat gyermeke?...

E kérdésre én a feleletet megadni nem tudom, erre feleljenek az édes anyák.

Én még csak annyit mondok, hogy legyen áldva Istentől az az önfeláldozó, magasztos, szent érzelem: az édes anya szeretete!

Kritsa Klára.

Azraela.

gyönyörű, ifju lány, még alig hogy gyermek,
Angyali, szép fejét tenyerébe hajtja,
Alig jut eszébe, a jegyenék mellett,
Várakoznak reá, édes apja, anyja.
S amint elmélyedve, hosszan, soká nézik,
Reá mutat a szép, busongó leányra,
Szól az apa halkán: »Az én szívem vérzik!«
S felelt reá a nő: »Nem értesz hozzája!«

»Ilyen a szép leány, az mind ilyen fajta,
S hozzá még a mienk mily bűbájos gyermek,
Csupa tűz, csupa láng, de meglátszik rajta,
Ősünk ereiben, hogy örmény vér csergett.«

De csodák csodája! halványúl a lányka,
Anyja óhajtását veszi parancsszónak,
S még csak egy sohajtól sem remcg meg ajka,
Apácák nevelték, lemondónak, jönak.
Mégis oh szörnyűség! nagy bün terhe szíven,
S hogy lerázza Isten ad-e erőt hozzá?...
Két sötétlő szempár nyomot hagyott lelkén,
S ezért a szempárért mindenét od'adná.

Hosszú idők után egy nap aztán végül,
Nagy komolyan állott a tükör elébe,
Szép, aranyos fátylat tettek reá ékül,
Menyasszonyi fátylat sürtös szép fejére.

S amint vőlegénye megbüvölve nézte,
Azt kérdezi halkán: »Fogja-e szeretni?«
Bágyadtan kaczag fel, átölelik érte,
S megremeg, hogy ő még most sem tud feledni.

S az ábrándos lányból hallgatag asszony lett,
Arczára ráborult búbátnak árnya,
Remegő lelkében emlék úz emléket,
S annyi közt legszebb a komor falu zárda,
Ő úgy érzi, hiszi, szük kis czellájában,
Csak egyetlen egyszer omolhatna térdre,
Mit nem bir feledni a világ zajában,
Azt a két szép szemet elfeledné végre.

De mégse! de mégse! pokol így az élet!
S eltitkolt gyönyörtől ragyog szeme újra,
Vaj' ki tehet róla, hogy ily messze tévedt,
A sötét bánatnak erre is van útja . . .
És a hön szeretett ifjunak egy éjjel,
Titkon küldött szolgáló vivé a hírt gyorsan,
Sötét az ég alja, egy csillag sem tünt fel,
S várnak rá epedve a szomszéd kastélyban.

S szép-e még mint régen, hogy megtudja végül,
Odaállott újra a tükör elébe,
S majd hogy összeomlott a nagy ijedségtől,
Háta megett ott volt, mellette a férje,
És szólt hozzá lágyan: »Oly hosszú időkig,
Oh mond Azraela, nem hasztalan vártam?
Kivánj tőlem mindent, s ha akarod addig
Várok, míg szemedben fellángolást láttam.«

»Kivánj Azraela, kincset érő éket,
Drága igazgyöngysort habfehér nyakadra,
Hollófürteidre gyémánt diadémet,
Könnyü, lenge selymet karcsu derekadra,
Megszerzem tenéked mi csillogó, fénylik,
Arny mellette csupán a te hidegséged« . . .
Felkaczag gunyosan: »Ah beh furcsa mégis,
Követelhetnék, s én még most is csak kérek.«

»Enyém vagy már régen!« s alig hogy borítja
A gyönyörű asszonyt csókja özönével,
Remegve a kintől egyetlen barátja
Allt meg a küszöbön feldúlt, kikelt képpel,

»Nem a tied! nem! nem!« s a sötét vad éjben...
Puskalövés, jajszó lebben tova gyorsan...
Ah gyilkos! kit talált? az asszonyt?... de mégsem...
A ház ifjú ura rogyott alá holtan.

Pillanatnyi mély csend, s a sötét, vad éjben...
Jajszónál rémesebb hang hullámzik tova...
Vad, örült kaczagás, s a kialvó fényben,
Sikolt a szép asszony: »Nem akarlak soha!«
»Ne nyulj hozzám!... távozz!... véres vagy!... jaj!... félek!...
Majd gonddal hajlik le a halotthoz szépen,
Reáborúl, költi, igéri, ha ébred,
Majd szeretni fogja a lelkéből mélyen.

Sallak Róza.

A magyar-örmény nemes családok czimerlevelei.

Közzéteszi: dr. **Temesváry János.**

XX.

Márkovics család (kis-terpesti).

E nemes család czímerszerzői Márkovics Antal és Emanuel fivérek, csanádmegyei táblabírák, néhai Márkovics Adeodát, előbb Szamosújvár városi tanácsnok, utóbb nagyváradi postamester fiai voltak, kiket V. Ferdinánd király Bécsben 1839. október 3-án kelt adománylevelével (donationalis) — tekintetbe véve ép ugy az atyának, mint említett fainak a közpályán, s különösen Márkovics Antalnak, mint Csanádmegye biztosának a pusztító epemirigy (kolera) megszüntetése körül tanusított ernyedetlen és önfeláldozó tevékenységét, — a biharmegyei kis-terpesti uradalomnak 8180 ft. 2¹/₂ kr. összeg árán történt megvétele alkalmából a „kis-terpesti“ előnév használatának engedélyezése mellett hozzátartozó-

ikkal u. m. Vincze-János, Márton-Sándor, Antal-Károly-Rezső és Anna-Józsa-Petronellával, Márkovics Antalnak hitestársától, László Máriától született gyermekeivel s mindkét czímerszerző fivér valamennyi mindkét nembeli törvényes utódaival együtt nemesi rangra emelt. E királyi adománylevél így hangzik:

Nos Ferdinandus Primus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod Nos cum ad nonnullorum fidelium Nostorum humillimam supplicationem Nostrae propterea factam Maiestati, tum vero benigne attentis et consideratis integra fide, fidelibusque ac utilibus servitiis Fidelium Nostrorum Antonii et Emanuelis Fratrum amborum Markovics, Comitatus Csanádiensis Tabulae Iudiciariae Assessorum, quae iidem vestigiis denati Genitoris sui Adeodati condam Markovics, dum viveret Postae Magistri Magno Varadini, qui non modo in hac officii Postae Magistri sphaera, verum etiam praegesto antea munere Senatoris liberae regiaeque Civitatis Nostrae Transylvanien-sis Szamos-Ujvár, omnes officii sui partes zelose una ac fideliter explevit, presso pede insistentes, Ipsi quoque signanter autem antelatus Antonius Markovics, qui tempore grassantis morbi cholera in qualitate Commissarii politici Comitatus Csanádiensis, delata sibi gravi provincia omni cum solertia et dexteritate defunctus est, sed et secus ambo, pro temporum ratione et occasionum exigentia, laudabili bonum commune promovendi conatu praestiterunt, ac quemadmodum Nobis de ipsis benigne pollicemur, in futurum quoque pari fidei, fidelitatis et constantiae ardore Nobis et Augustae Domui Nostrae Austriacae semet devotos et gratos exhibere non desinent, Possessionem Kis-Terpest, Comitatus Bihariensi ingremiatam, iam dudum ad Iurisdictionem Sacrae Regni Nostri Hungariae Coronae devolutam, totum item et omne Ius Nostrum Regium, si quod possessioni huic etiam aliter inhaereret, aut eadem, et idem Nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret Maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, Terris videlicet arabilibus, cultis et incultis,

Agris, Pratis, Pascuis, Foenetis, Foenilibus, Silvis, Nemo-
ribus, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis, Vinearumque
promontoriis, Iure etiam Montano, aquis, Fluviis, Piscini-
nis, Piscaturis, Pisciumve clausuris, Paludibus, et aqua-
rum decursibus, Hortis, Molis, Molendinis, et eorundem
locis Braxatoriis, Educillis item et Macellis, genera-
liter vero quarumlibet utilitatum, et pertinentiarum sua-
rum integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis,
et eandem Possessionem Kis-Terpest dicto Comitatu Bi-
hariensi ingremiatam de Iure et ab antiquo spectantibus
et pertinere debentibus, cum suis metis et limitibus, in
metalibus literis occasione resignationis attacti Boni con-
fectis, datumque decimae quartae Maii, millesimi octin-
gentesimi trigesimi sexti prae se ferentibus, et Resigna-
torio Instrumento in Archivo Nostro Camerali asservato
sub D. adjacentibus, uberius designatis et deductis erga
effective altissimo Aerario Camerali Nostro Regio illatam
memoratae possessionis Kis-Terpest in octo mille centum
octuaginta florenis, duobus item et dimidio Crucigeris
Monetae Conventionalis subsistentem aestimationalem sum-
mam iisdem fratribus Antonio et Emanueli ambobus
Markovics, eorundemque sexus Masculini haeredibus
perennialiter, Fraeminei vero sexus Descendentibus Iure
dumtaxat inscriptitio, ad vires videlicet supra expositae
octo mille centum octuaginta florenorum et duorum ac
medii crucigerorum C. M. aestimationalis summae valo-
ris, item utilium aedificiorum et meliorationum non ex
soli natura provenientium, sed sumtibus procuratarum,
suoque tempore debite legitimandarum, detractis praevie,
si quae per Impetrantes, aut eorum successores Bono
huic superinducta fuerint oneribus, benigne dederimus,
donaverimus et contulerimus; ac insuper humillima eo-
rundem supplicatione ea propter Nobis facta, benigne
inclinati in signum uberioris erga Eosdem Antonium
et Emanuellem ambobus Fratres Markovics, Gratiae et
Clementiae ac Munificentiae Nostrae Caesareo-Regiae
praedicatum quoque De Kis-Terpest iisdem Hae-
redibusque et posteritatibus eorundem legitimis utriusque
sexus universis, una benigne contulerimus, et concesser-

rimus, immo damus, donamus, conferimus, concedimusque Iure quo supra utendi, possidendi, pariter et habendi (salvo Iure alieno praesertim Ecclesiarum Dei) harum Nostrarum secreto sigillo Nostro, quo ut Rex Hungariae Apostolicus utimur, in pendenti communitarum vigore et testimonio Literarum, quas Nos in formam Privilegii Nostri Regii redigi faciemus, dum eadem Nobis in specie fuerint reportatae; Et siquidem supra nominati fratres Antonius et Emanuel Markovics iam de Kis-Terpest ac per eos legitimi Ipsorum Haeredes et posterius utriusque sexus universi iam nati, et in futurum Dei Benedictione legitime nascituri, signanter prioris Antonii videlicet Markovics e Consorte sua Maria László progeniti tres filii: Vincentius Ioannes, Martinus Alexander, et Antonius Carolus Rudolphus, filia item Anna Josepha Petronella virtute praesentium Nostrarum benignarum Literarum Donationalium in Coetum et Numerum verorum ac indubitatorum praelibati Regni Nostri Hungariae Partiumque eidem adnexarum Nobilium iuxta Titulum 4. partis primae suapte cooptarentur et adscriberentur, ac a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus illis Gratiis, Honoribus, Indultis, Privilegiis, Libertatibus, Juribus, Praerogativis et Immunitatibus, quibus reliqui veri, antiqui et indubitati repetiti Regni Nostri Hungariae partiumque eidem adnexarum Nobiles, hactenus quomodolibet de iure, vel antiqua consuetudine usi sunt et gavisi, utunturque et gaudent, usuri, fruituri, et

Markovics cs. czimere.

gavisuri essent; Hinc in ulterius Nostrae erga Eosdem Antonium et Emanuelem, ambos fratres Markovics de Kis-Terpest, Gratiarum et Clementiarum ac Liberalitatis Testimonium, veraeque et indubitatae Nobilitatis Signum, haec Arma, seu Nobilitatis Insignia: Scutum videlicet Militare erectum, horizontaliter in duas aequales areas dispersum, quarum superior rubra, duos Leones aureos ad posteriores divaricatos pedes in mutuum con-

spectum erectos, anteriorumque pedum altero stellam sex radiorum argenteam sursum tenentes, alterum vero sibi invicem porrigentes exhibet, inferior autem coelestini coloris area, Apiarium argentatum solo prasino superpositum defert Apiculis aureis circa illud sparsim volitantibus. Ipsi porro scuto superincumbit Galea Tornearia clathrata, seu aperta, purpura suffulta, auroque reducta ac monili et torque Collum ambiente aurea pendulo decora, situ pro more ad dextram obliquo Nobilibus propria, Regioque diademate, virum militarem cataphractura argentea munitum, caput casside tectum, et manu sinistra latus fulcientem, dextra vero districto Gladio minacem, Lumborum tenus, proferente redimita, Laciniis, seu Lemniscis hinc aureis et rubris, isthinc argenteis, et coeruleis, a Cono Galeae ad latera scuti mixtim, ac symmetrice defluentibus, totumque decenter exornantibus; Quemadmodum haec omnia in principio, seu capite praesentium Literarum Nostrarum Privilegialium pictoris edocta manu et artificio, propriisque et genuinis suis coloribus clarius depicta, lucidius ob oculos intuentium posita esse conspiciuntur; iisdem Antonio et Emanueli ambobus Fratribus Markovics de Kis-Terpest, ac per eos Haeredibus et posteris Ipsorum legitimis utriusque sexus universis iam natis et in futurum Dei benedictione legitime nascituris, danda duximus et conferenda, decernentes, et ex certa Nostra scientia, animoque deliberato concedentes, ut Ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem Arma seu Nobilitatis Insignia more aliorum verorum, antiquorum et indubitatorum praefati Regni Nostri Hungariae, partiumque eidem adnexarum Nobilium sub iisdem Iuribus, praerogativis, indultis, Libertatibus et Immunitatibus, quibus iisdem natura vel antiqua consuetudine usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, ubivis in proeliis, certaminibus, pugnis, Hastiludiis, Torneamentis, Monomachiis, ac aliis omnibus et singulis quibusvis Militaribus et Nobilitaribus exercitiis, nec non sigillis, velis, Cortinis, Aulaeis, Annulis, Vexillis, Clypeis, Tentoriis, Domibus et Sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum

generibus sub merae, verae, sinceræ, vetustæ et indubitatae Nobilitatis titulo, quo Eos ab omnibus cuiuscunque Status, Gradus, Honoris, Dignitatis et præeminentiæ hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi et reputari volumus, et mandamus, ferre, gestare ac illis in ævum uti, frui et gaudere possint ac valeant, Haeredesque et posteri ipsorum legitimi utriusque sexus universi valeant, atque possint. Datum per manus Fidelis Nostri Nobis sincere dilecti Spectabilis ac Magnifici Antonii Comitis Majláth de Székely, Camerarii et act. int. Status Consiliarii Nostri, per Regnum Nostrum Hungariæ Dapiferorum Regalium Magistri, Comitatus Zempliniensis supremi Comitis, nec non per idem Regnum Nostrum Hungariæ Aulae Nostræ Regiæ, prout et Ins. Ord. S. Stephani Regis Apostolici Cancellarii, in Imperiali Urbe Nostra Vienna Austriæ, die tertia Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo Octingentesimo Trigesimo Nono, Regnorum Nostrorum Hungariæ Bohemiæ et reliquorum anno Quinto.

Ferdinandus Primus m. p. Antonius Comes Majláth m. pr.
 Carolus Pauly m. pr.¹⁾

A kisterpesti Márkovics család czímere tehát a következő: A vágott pajzs felső vörös mezejében két ágaskodó, szembenéző, arany oroslán első lábával egy hatágu ezüst csillagot tart; az alsó kék mezőben pedig zöld talajon álló ezüst méhkasba azt körülröpdeső arany méhek sietnek. Sisakdísz: koronából kinövő, ezüst pán-czelba öltözött vitéz jobbában kivont kardot villogtat. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-ezüst²⁾.

Mártonfi család.

E nemes család czímerverszerője Mártonfi Kristóf, szamosújvári örmény kereskedő volt, kit nejével

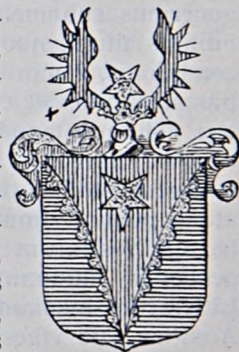
¹⁾ Aradvármege 1839-ik évi közgyűlési jegyzőkönyvének 1604—ik száma alatt őrzött hiteles másolatból.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e család és czimere nem fordul elő.

Miklósi Terézzel, Kajetán fiával és Róza leányával, nem különben valamennyi mindkét nembeli törvényes ivadé-
kával a hazai kereskedelem felvirágoztatása körül szer-
zett érdemeinek, különösen pedig az éppen akkor dúló
hétéves háború költségeinek fedezésére a hadi kincstárba
önként beszolgáltatott nagyobb pénzadománya megju-
talmazásaul Mária Terézia királynő Bécsben 1762. július
hó 26-án kelt czímerlevelével nemesi rangra emelt. E
czímerlevél szövege a következő:

Nos Maria Theresia etc. Memoriae commendamus
tenore praesentium significantes, quibus expedit universis,
Quod cum regnandi suavitatem actibus munificentiae
inesse compertum haberemus; ideo cum ad nonnullorum
fidelium Nostrorum demissam commendationem Nostrae
propterea factam Maiestati, tum vero attentis et consi-
deratis fidelitate et fidelibus servitiis Christophori
Mártonfi, quaestoris Armeni et civis oppidi nostri in
Transylvania Armenopolitani, quae idem Nobis, Augus-
taeque domui Nostrae cum alias pro temporum et occa-
sionum varietate, tum vero negotiationi cum emolumento
vectigalium Nostrorum insistendo, et signanter quidem
in moderni belli circumstantiis ad aerarii Nostri rationem
certam pecuniae summam offerendo et praestando exhi-
buisse et impendisse perhibetur, qualiave ipsum, imo et ma-
iora deinceps quoque exhibiturum et impensurum esse benig-
ne confidimus, eundem Christophorum Mártonfi,
consortemque eius, Theresiam Miklósi, ac filium Caietanum
et filiam Rosaliam, iam natos et in posterum Divina be-
nedictione e legitimo thoro nascituros liberos, eorun-
demque haeredes et posteros utriusque sexus universos,
de supremae potestatis Nostrae regiae et principalis ple-
nitudine, gratiaque speciali e statu et conditione ignobili
clementer eximendo in coetum et numerum verorum ac
indubitatorum antelati Principatus Nostri Transylvaniae,
partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri
Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provin-
arum Nostrarum haereditariarum, nobilium duximus an-
numerandos, cooptandos et adscribendos annuentes et ex
certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut

ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus omnibus iis gratiis, honoribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati dicti Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum ac Provinciarum Nostrarum haereditarium nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterii eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. In cuius quidem Nostrae erga eundem Christophorum Mártonfi, praefatosque ipsius declaratae benignitatis signum, veraeque et perfectae nobilitatis testimonium haec arma, seu nobilitatis insignia: Scutum videlicet militare erectum coeruleum, quod ipsum cuspis rotundata rubea a capite ad pedem ducta, ex utroque latere aureo crispato ornata, seu fimbria adhaerente conspicua findit, in pectore stellam quinque radiorum auream exhibens; scuto superimposita cernitur galea tornearia clathrata, seu aperta coronataque ad dextram obliqua, nobilibus dari consueta, inter duas expansas alas minio tinctas stella scutaria fastigiata, a summate, seu cono galeae laciniis, seu lemniscis ad dextram aureis et coccineis, ad sinistram vero coeruleis et pariter aureis in scuti latera venuste defluentibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Christophoro Mártonfi, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda discernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem

Mártonfi es. czimere.

in scuti latera venuste defluentibus, prout haec omnia in capite, seu principio praesentium Litterarum Nostrarum docta manu et arte pictoris genuinisque suis coloribus adumbrata et expressa lucidius ob oculos intuentium posita cernuntur, eidem Christophoro Mártonfi, praefatisque eius gratiose danda duximus et conferenda discernentes et ex certa scientia Nostra, animoque deliberato concedentes, ut ipsi a modo in posterum futuris et perpetuis semper temporibus eadem arma, seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et indubitatorum memorati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem

incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobilium sub iisdem iuribus, privilegiis, praerogativis, immunitatibusque, quibus caeteri veri et indubitati praefati Principatus Nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum, nec non Regni Nostri Hungariae, aliorumque Regnorum, Ditionum, ac Provinciarum Nostrarum haereditariarum nobiles natura, iure et ab antiquo utuntur, fruuntur et gaudent, ubique in proeliis, certaminibus, pugnis, hastiludiis, torneamentis, duellis, monomachiis, ac aliis quibusvis exercitiis militaribus et nobilitaribus, nec non sigillis, velis, cortinis, aulaeis, annulis, vexillis, tentoriis, clypeis, domibus et sepulchris, generaliter vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub merae, verae, sincerae et indubitatae nobilitatis titulo, quo eos ab omnibus cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis et praecminentiae hominibus insignitos et ornatos dici, nominari, haberi ac reputari volumus mandamusque ferre et gestare, ac iis in aevum uti, frui et gaudere possint ac valeant, haeredesque et posterii eorundem utriusque sexus universi valeant atque possint. Immo nobilitamus, damus, ac conferimus harum Nostrarum Maioris et Authentici sigilli Nostri impendentis munimine roboratarum vigore, et testimonio Litterarum mediante. Datum in civitate Nostra Vienna Austriae, die vigesima sexta mensis Julii, anno Domini Millesimo Septingentesimo Sexagesimo Secundo, Regnorum vero Nostrorum Vigesimo Secundo.

Maria Theresia m. pr. Gabriel Comes de Bethlen m. pr.
Joannes Georgius Vest m. pr. ¹⁾

A Mártonfy család címere tehát a következő: A kék pajzsban függő, arany csipkeszegélyű, vörös éket ötágu aranycsillag díszíti. Sisakdísz: két nyilt vörös szárny között koronán tündöklő ötágu aranycsillag. Foszladékok: jobbról vörös-arany, balról kék-arany. ²⁾

¹⁾ Az országos levéltárban őrzött eredeti fogalmazványból.

²⁾ Nagy I. és Siebmacher I. i. m. e családot figyel­mükre nem méltatják.

„Az örmény konyha kézikönyve.“

E cím alatt hozta az „Armenia“ júniusi füzete a chádájégh (bábakalács) készítmódját. Honn nem létem miatt sajnálatomra e füzetet csak a napokban olvashattam át s így elkésve irhatom meg azt, hogy mire használhatni a tojás fehérét.

Magától értetődik, hogy ezt csak a kezdő gazdaszonyok számára írom.

Kérem a tekintetes Szerkesztő urat, sziveskedjék e soroknak becses lapjában helyet adni. Tudja én amolyan takarékos vén leány vagyok, a ki nem szereti, hogy semmi kárba vesszen. Tartok attól, nehogy azok, kik a szakácművészet terén még járatlanok, megkésztívén a nagyon ügyes utasítás szerint (melyben az is befoglaltatik, hogy egy liter tojás sárgáját és egy liter fehérből és sárgából álló tojást kell hozzá adni) a chádájéghot, a tojás fehérét, mely a liter tojás sárgájából elválasztatik, mint hasznavehetetlent megsemmisítsék.

Tehát, midőn a tíz darab chádájéghot megsülve kiszedjük a kemenczéből, akkor a tojás fehérét kemény habbá verjük s a hány tojásból maradt az vissza, annyi kanál tört czukrot vegyítünk bele. Azután abból viaszszal kikent pléhre kanállal kis dombocskákat rakunk s a már meggyengült melegű kemenczébe teszszük és csak a következő napon vesszük ki onnét.

Ez ugyan nem örmény csemege, de legalább a tojás fehéré elhasználódik. Különbén ezt én egy öreg örmény nőtől tanultam.

Szivárvány.

Czetz Gergely úti napjából.

1858. áug. 15-én hajóztunk át Szt-Lázár szigetére, hol az örmény érsek és az örmény mechitharista szerzetes papok laknak. Egyik pap jelentett be minket: azonnal az érsek elejébe vezettettünk, kivel örményül beszél-

gettünk; nagyon szívesen fogadott. Pater Lukács, ki a mi dialectusunkon is tudott örményül beszélni, a klastrom — mit a szerzett Odsenigo nevű dogétól kapott ajándékba — minden nevezetességét megmutatta nekünk.

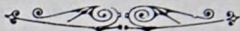
Nevelőintézetükben, mely igen jól van rendezve, kétféle növendékek vannak; 1) növendékpapok, kiknek nem szabad kilépni és 2) világi tanulók, kik akkor hagyhatják el a szerzetet, mikor akarják; ezek többnyire a Rafaël-féle alapítvány jótéteményeit élvezik, de vesznek be fizetéses tanulókat is. A növendékek mindnyájan örmények, kik többnyire Konstantinápoly- és Krimiaból jöttek. Nevezetes a könyvnyomda, mely 1855-ben a párisi világkiállításra küldött több nyelvű könyvpéldányokért Napoleon aláírásával ellátott oklevelet nyert. Szép a museum is, melyben két mumia, több régiség és egy 1300 éves örmény könyv van. A természettani szertár értékes eszközökkel dicsekszik. Megnéztünk mindent, a kertet és a külső épületeket is.

Tíz órakor beharangoztak: bementünk a templomba. Mivel ünnepnap volt, maga az érsek pontificált infulával; sok pap assistalt, a növendékpapok pedig énekeltek, de nem úgy, mint nálunk, hanem egészen keleti módorban. Mise után ostyát osztogattak egy tányérból, mindenki vett, mi is vettünk belőle. Azután a sekrestyébe mentünk; pater Lukács megmutatta nekünk az infulát és a gazdag templomi ruhákat. Feltűnt előttünk a következő epitaphium, mi a sekrestye padolatán márványba van vésvé: „Stephanus Acontius Kövér comes Transilvaniae, Mechitharistarum tertius Abbas Gen. Archieppus Siuniae primus, morum svavitate omnibus carus, virtutibus, scientia, meritisque clarissimus. Obiit IV. kal. Febr. anno MDCCCXXIV. aetatis LXXXIV. Eques Alexander Rafael Armenus ex Madrasio Londinensi devotionis ergo H. M. P.

Innen ismét a klastromba mentünk; meg voltunk hiva ebédre; de mert távoznunk kellett, ott reggeliztünk: málnás italt és kávét hoztak. Megajándékoztak két örmény könyvvel, 4 nagyobb és több kisebb emléképpel. Beírtuk neveinket a látogatók könyvébe. Oly szívesek

voltak, hogy saját gondolájokkal vitték be minket — Velenczébe. *).

Közli: Sz. K.

Kisebb közlemények.

József főherczeg Szamosújvártt. Városunk igen fényesen és lelkesülten fogadta jún. 23-án Ő Fenségét, ki körünkbe jött, hogy a mult év végén itt elhelyezett honvéd lovassági osztály felett szemlét tartson és megtekintse a diszes lovassági laktanyát, mely a városnak 200.000 frtjába került. A megszámlálhatlan diszes közönség lelkes éljenzéssel és a fuvózenekar a Hunyadi-indulóval fogadta a népszerű főherczeget a pályaháznál, kit Szolnok Dobokamegye nevében báró Bornemissza Károly főispán, a város nevében Placsintár Dávid polgármester és a gör. kath. egyházmegye nevében Szabó János püspök üdvözölt — szépen. Az üdvözlő beszédekre igen szíves választ adott a főherczeg, ki a pályaháztól egyenesen a gyakorlótérre hajtattott, hol nagy figyelemmel követte a honvédhuszárság gyakorlatait, melyekkel a főherczeg teljesen meg volt elégedve. Gyakorlat után megtekintette az újonnan épült laktanyát, hol ismételve kifejezést adott elismerésének azon áldozatkészségért, melylyel a város e csinos laktanyának léteát adott. Délben a püspöknel a kir. herczeg tiszteletére fényes ebéd volt, melyre a főherczeg kíséretén kívül hivatalosak voltak: br. Bornemissza Károly főispán, Placsintár Dávid polgármester, dr. Molnár Antal országgyűlési képviselő, Gajzágó Ferencz táblai bíró és a helyben állomásozó honvédosztály főbb tisztjei. Ebéd után meglátogatta a főherczeg, a püspök, a főispán, a polgármester és dr. Molnár kíséretében az örmény kath. székesegyházat, hol Bárány Lukács főesperes kalauzolása mellett, a többek közt megnézte azt az örmény püspöki ornatust, mit Eleonora királyné ajándékozott Verzereskul püspöknek, — és az I. Ferencz király által, a bécsi »Belveder« gyűjteményből templomunknak ajándékozott Rubensféle híres oltárképet. Örömmel nézte meg az ősei által szívesen adott nagybecsű ajándékokat. »Bár mindenütt így öríznék meg a mult emlékeit« így szólott a főesperes-plebánoshoz, azután kocsira ült és a pályaházhoz hajtattott. Itt köszönetet mondott a szíves fogadtatásért, azután a nagy közönség lelkes éljenzései közt — elutazott.

*) Czetz Gergely ezt az útát Placsintár Dávid, Szamosújvár város jelenlegi polgármesterének és Gálszter adótárnok társaságában tette meg. Két fizetből álló úti jegyzeteit könyveivel együtt a gymnasium könyvtáranak ajándékozta.

Teck herczeg leánya. A »Bp. Hirlap« tudósítása szerint Ő Felsege családjában eljegyzésre készülnek. Ferencz Ferdinánd főherczeg, a magyar királyi trón leendő örököse készül eljegyezni egy magyar vérből (illetve főúri családból) származó angol királyi herczegnőt, Teck herczeg leányát. Ezen házassági ügyben Károly Lajos, kir. herczeg és neje Ő Fenségeik Bécsből Londonba utaztak. Ez érdekes házassági tervről különösen azon okból kell itt említést tennünk, mivel épp Teck herczeg, (az angol királynő rokona) említettett mint a visszaállítandó örmény autonom állam leendő uralkodója. Örvendetesnek tartjuk: hogy Armenia praesumptív trónjelöltje, a magyar korona örökösével családi összeköttetésbe lép, — annyival inkább, mert a Teck-család azon aránylag kevés számú angol családok közé tartozik, melyek a katolikus egyháznak hivei!

A magyar kiállítás faluja. Az ezredéves kiállítás néprajzi, háziipari és amateur-tárlatát tudvalevőleg egy külön faluban állítják ki, a melynek az építéséhez már hozzá is fogtak. A falunak lesz több középülete, iskolája, községháza és huszonöt magán (falusi) lakása, mindenik más és más vidékről való minta után építve. A magyar utcában lesz dunántuli, alföldi, palócz, székely típusú ház; a német és a nemzetiségi utcában német (szász), vend, oláh, szerb, tót, ruthén ház, stb. — Szóval mindenféle lesz ott, csak a saját mulasztásunk folytán a magyar-örmény typust, mely legalább egy boltberendezés alakjában lett volna szemlélhető, fog távolléte által tündökölni. Minden ház melléképületeinek berendezése ugyanolyan minta szerint készül, a hogy maga a ház épült, — s a házban levő életnagyságú, mozgatható, utánzott alakok az illető népviselet szerint lesznek felöltöztetve s akként csoportosítva, hogy a jelenet egyszersmind valamely népszokást, (lakodalmat, templomba készülést, stb.) mutasson be. A főtéren bástyaszerűleg elhelyezendő bazárookban magyar specziálisokat fognak árulni: mindenféle nevezetesebb háziipari cikket, továbbá szőtt kelmét (»szöttes«), varrot-tast, vékát, kulacsot, s ételneműeket; mint pozsonyi kiflit (»mákos-patkó«), kassai sódort, debreczeni cipót, stb. — Hogy miért kellett, nekünk elmaradnunk innen is a »chádájegh,« »dáláuzi,« »káta,« szóval a magyar-örmény konyha különlegességeinek, valamint a honi örmény hentes-árúknak kiállításával? szintén nehezen érthető. — Az iskolát a kultuszminiszterium építetteti hasonlóképp mintaszerűen, a közegészségügyi tanács és a községi jegyzők tervezete nyomán. A falu keretében lesz egy debreczeni csárda is, a mely már nagyjából felépült, s a melyben a jövő év alatt debreczeni szakácsné főz tisztán magyaros ételeket. — A lapunkban annak idején javaslatba hozott »örmény ház«-ban ugyanezen berendezést létesíthettük volna (egy vállalkozó örmény vendéglős behelyezése mellett) az örmény konyha frissen készítenő ételire nézve is. Megjegyzéseink most már természetesen nagyrészt, habár nem is

egészen, elkésett észrevételek gyanánt tűnnek föl, de feljogosítva éreztük magunkat azoknak illetően mintegy utólagos felújítására is, — mivel hogy annak idején, ez irányban oly időben szólaltunk fel, (az eljárási módokat is tüzetesen és indokoltan kifejtve) a midőn ismételt javaslatunk még korántsem voltak túlhaladottaknak tekinthetők. A mulasztás tehát, — melyről a fentebbiekben említést tenni ezúttal is (a tizenkettedik órában,) kötelességünknek véltük, — folyóiratunk szerkesztőségét a legkevésbé terhelheti!

A Zichy-expediczió kaspi-tengeri utazásáról (Bokhara felé) a társaság historikusa: Szádeczky Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, egy budapesti laphoz intézett levelében így ír: Körülnézünk a hajón s páratlan ethnographiai gyűjteményben gyönyörködünk, Ázsia és Európa népeiből: orosz, perzsa, lezg-avar, örmény, teke-turkmén, kizik-kum, tatár, kirgiz, bokharai, indus és néhány nyugat-európai tarkázza a képet, — sokféle nemzeti ruhában! . . .

Gyógyfürdők a Kaukaszban. Abbas-Tumán, a Kaukasz elsőrangú fürdőhelye, klimatikus gyógyhely, — hol örmény gazdag füraknak is van több pompás nyaralója. E fürdő körülbelül Reichenhall-nak felel meg. Egy hosszú, kissé szűk völgyben fekszik, melynek lejtői részint lombos, részint tülevelű fákkal vannak benöve, s a melyet egy hasonnevű patak metsz keresztül. A Kaukasz számos fürdőhelyei közt vannak még különösen Borzom, (a Kelet »Vichy«-je), továbbá Tiflisz, ismert kénforrásaival, s Piatigorszk egész fürdőcsoportja. Mindazonáltal a mint Krimában Yalta, úgy a Kaukaszban Abbas-Tumán foglalja el az első helyet a gyógyfürdők sorában. E fürdő berendezése megfelel minden kíváratnak, a mit csak egy modern fürdőhelyhez kötni lehet, s azért nemcsak a Kaukasz lakosai, hanem számosan keresik föl nyugati Európából is, jól lehet az odautazás nagyon hosszadalmas. Az idilli Abbas-Tumán-ban keres enyhülést ez időszert és gyógyulást súlyos betegségéből az óriási Oroszbirodalom melibeteg trónörököse is.

A londoni magyar egylet közelebről megtartott jótékony-célú bálját, melyen mintegy ötszázan vettek részt, a magyarok és örmények előkelő angol barátja: Teck herczeg (Arménia praesumptív fejedelme) is meglátogatta.

Irodalom és művészet.

Világosító-Szt-Gergely évfordulója — mely az idén június 29-ére esett — alkalmával Kelet örmény népe, a nemzeti hajnalpir földerengő sugarainak hatása alatt bizonyára csak fokozott

áhitattal hangoztatta ősi egyházi énekeink eme bánatosan epedő fohászait:

»Ov hájr Krikor Luszávoric,
Lyér háj ázkisz mëchithárics!« *)

Első »Értesítő«-nk. Megjelent a szamosújvári m. kir. állami V. osztályú gymnasium I. évi »Értesítő«-je az 1894/95 tanévről. Dr. Mártonfi Lajos ideiglenes igazgató-tanár teszi közzé. Az »Értesítő«, mely ügyesen van összeállítva, alakja csinos, nyomása tiszta. A dr. Mártonfi tollából eredő első cikk, mely »Adatok az intézet alakulásának történetéhez« címet visel, két utolsó bekezdését szó szerint ide is iktatjuk: »És most magyar hazánk államiságának az ezeredik évében, itt állunk ez új iskola bölcsője mellett, és erős hittel, jó reménységgel, és e haza minden fia iránti testvéri szeretettől áthatva nézünk a messze jövőbe! És örömkönny csillog szemünkben, mert hiszen e magyar állami intézet bölcsője fölött, egy, valamikor még idegen ajkú népnek, a havas Ararát tővéből ide szakadt örménységnek ajkáról halljuk zengeni azt az imádságszerű bölcsődalt:

Isten áld meg a magyart.«

Dr. Temesváry János irótársunknak lapunkban folyó cikksorozata külön lenyomatban, (könyv alakjában) is meg fog jelenni. A kik a magyar-örmény nemesi családok címerei és czimerlevelei iránt érdeklődnek, annak idején megszerezhetik e könyvet magánál a szerzőnél; a ki a zombori főgymnasiumtól a napokban helyeztetett át a helybeli m. kir. állami főgymnasiumhoz. . .

Közgazdasági élet.

Az idei termés. A trapezunti osztrák-magyar főkonzul jelentése szerint az őszi vetések a trapezunti és erzerumi vilájetek területén mindenütt jól állanak. — A trapezunti vilájet területén a tavaszi mezei munka, az enyhe tél folytán korán megkezdhető volt s a vetési munkálatok akadálytalanul s kedvező viszonyok közt fejeztettek be. Sám sun gabonatermő vidékén az idén az összes gabonával bevetett terület tíz százalékkal nagyobb, mint a múlt évben volt. Az erzerumi vilájet gabonaterülete ellenben tetemesen apadt, a mely körülmény oka a múlt évi rossz termés okozta szükség. Egyes vidékeken ugyanis a lakosság vetőmag hiányában földeit bevetetlenül hagyta; az így parlagon maradt terület a művelés alatt álló összes területnek mintegy husz százalékára tehető.

*) Szent Gergely, Világosító,
Kér örmény, légy vigasztaló.

Mi újság az örmény világban?

A keleti bonyodalmak egyik fázisáról a »Magyarország«-ban a következőket olvassuk: »A jelek, melyek az örménykérdéssel egyetemben kezdenek mutatkozni az európai politikai láthatáron, teljességgel nem megnyugtatók. A keleti kérdés, legalább minden ezt mutatja, — új fázisba lép, melyben Angolország készül a domináló szerepet átvenni. Komoly fenyegetések hangzanak fel a legtekintélyesebb angol lapok hasábjairól, melyek abban a point-ben csattannak, hogy ha a szultán nem csinál rendet, akkor Anglia maga fogja megfenyíteni a nemzetközi jog flagrans megsértését. Ez természetesen — mondja az idézett lap — éppen olyan extrém álláspont, mint a másik, de éppen azért hangzik nagyon komolyan higgadt és meggondolt politikusok ajakáról! — Kiváncsiak vagyunk, — így folytatja azután az említett forrás, — arra az álláspontra, melyet az osztrák-magyar diplomácia szándékozik elfoglalni ebben az akuttá vált kérdésben, mely a Balkánon elfoglalt helyzetünkkel a legszorosabban összefügg. A delegáció dolga tisztába jönni a felől, hogy a monarchia természetes érdekköre, mily uton fog megoldatni egy esetleges konflágrációban, mely az örmény kérdés elmergesedéséből támadhat — Európára?!«

Béke vagy háború? A »Kölnische Zeitung« monarchiánk új külügyminiszterének: Goluchovszky grófnak a delegációk előtt azon állításait, miszerint a politikai látóhatár felhőtelen, — tekintettel az örményekre és Kelet-Ázsiára, — optimistikusnak nevezi! E lap szerint Németország hozzá fog járulni Angol- és Oroszország minden határozatához. Törökország javaslatát a hatalmak együttes jegyzékére vonatkozólag a hatalmak nem fogják mérlegelni és a mennyiben Törökország elutasító magatartását az útban levő hajóraj megéikeztéig nem adja fel, komoly bonyodalmak keletkezhetnek.

Németország intervenciója. A »Kölnische Zeitung« arról értesül illetékes pétervári forrásból, hogy a német császár energikus alakban azon tanácsot adta a szultánnak: fogadja el az érdekelt hatalmak jogos követeléseit, hogy megóvja Törökországot megalázó lépésektől. Az orosz fővárosban meg vannak arról győződve, hogy Angolország ez alkalommal komolyan el van határozva arra, hogy Törökországgal szemben minden tekintet nélkül járjon el.

Nemzetközi óvintézkedések. A »Kölnische Zeitung« írja: Calice báró osztrák-magyar (konstantinápolyi) nagykövet Bécsbe érkezik, — de Goluchovszky gróf kívánságára megrövidíti szabadsgidejét, s mindaddig állomásán marad, míg az örmény kérdést el nem intézik. A nevezett lap megjegyzi, hogy az örmény

és macedoniai kérdés még nagyon sok kellemetlenséget és zavart fog okozni. A török kormány lázas sietséggel szállít csapatokat a bolgár határra; s ebből azt következtetik, hogy a békét azon a ponton nagyon komoly veszedelem fenyegeti.

A diplomácia köréből. A »Magyarország«-ban olvassuk: »Legfeltünőbb és következményeiben legveszedelmesebb Calice báró konstantinápolyi követünk szereplése az örmény kérdésben. Az e tárgyban Anglia, Francia- és Oroszország képviselői által Konstantinápolyban folyt tárgyalásokra, Ausztria-Magyarország képviselője: Calice báró is meg lett hívva. Calice báró a tárgyalások folyamán azonban kijelentette, hogy Ausztria-Magyarország, mint nem érdekelt fél semminemű állást nem foglal el az örmény kérdésben. — Angol és orosz részről még azt is állítják, s miután eddig megczáfolva nem lett, igaznak kell vennünk, hogy Calice báró, mikor a szultán legutóbb kihallgatásra hívatta, azt tanácsolta volna a szultánnak, hogy a három nagyhatalom együttes javaslatát ne fogadja el, hanem utasítsa vissza. — Calice bárónak ez a váratlan fellépése nagy megütközést keltett Európaszerte. (Csak a bécsi külügyi hivatal nem akar tudni róla.) Az orosz és angol sajtó már hónapok óta foglalkoznak Calice báróval, illetve szereplésével és ez, valamint a konstantinápolyi diplomácia rideg magatartása arra készítette Calice bárót, hogy Konstantinápolyt elhagyja.« Utodjául gróf Andrassy Gyula képviselőt emlegetik.

Törökország és az európai hatalmak. Az európai hatalmak részéről közös jegyzék intéztetett a portához, melyben azt követelték, hogy az örmény tartomány részére a berlini szerződés által megállapított autonómiát a török kormány léptesse életbe. Egy európai ellenőrző bizottság, illetve hatóság állíttassék föl, mely a reformok keresztülvitelét és a vilajetek (kerületek) közigazgatását felügyelet alatt tartsa. E bizottság elnökévé egy amerikai polgárt indítványoztak. E reformok kiterjesztessenek Erzerum, Bitlisz, Ván, Sivás, Mamuret és Diarberkir-vilajetekre. Itt az örményeknek biztosított jogok életbeléptetessenek, a szenvedett károk megtéríttessenek, amnestia adassék, a börtönök megnyíttassanak, a száműzött vagy kivándorlott (menekült) örmények visszatérhessenek, a függő perek gyorsan elintéztessenek, a börtönök megvizsgáltassanak és a foglyok helyzete javíttassék, a válik vagyis a vilajetek főnökeinek kinevezésére nézve a porta adjon biztosítékokat, minden vilajetben ellenőrző tanácsok (bizottságok) alakíttassanak törökök- és örményekből a népszám arányában, s az áttérés egyik vallásról a másira törvényesen szabályoztassék.

A török kormányválság. Nem szenved kétséget, hogy Dsevá d pasa nagyverer és Szaid pasa külügyminiszter az örmény kérdésben elfoglalt álláspontjuknak estek áldozatul, bár meny-

nyire igyekezzék ezt czáfolni a sztambuli félhivatalos. — Az új nagyvezér (Dsevád pasa utódja) Szaid-kucsuk pasa lett; a kit megkülönböztetésül Szaid volt külügyminisztertől »kicsiny« melléknévvél szokták megjelölni. Dsevád az ó-török párt embere, s az európai beavatkozásnak ellensége; Szaid mint oroszbarát és angollelenezes államférfi ismeretes.

A porta válasza. A porta részéről szóbelileg közöltetett Franciaország, Anglia és Oroszország nagyköveteivel, hogy a hatalmak előterjesztéseit elfogadják! A berlini szerződés határozmányainak teljesítési kötelezettségét a maga részéről elismeri, — ohajtja azonban, hogy az indítványozott reformok bizonyos pontjai még egyszer tanácskozás alá vétessenek. Egyúttal azon reményének ad kifejezést, hogy a szultán szuverénitásban és tekintélyén semmi esetre sem fognak bármi tekintetben csorbát ütni. Anglia és Oroszország nagykövei ennek folytán meglátogatták a még mindig beteg fekvő francia nagykövetet s elhatározták, hogy a porta által javasolt tanácskozásba belemennek. E viszonzulás közöltetett is a portával.

A nemzeti ügy előhaladása. A török kormány válasza, melyet a három hatalom nagyköveteinek június tizenhatodikán adtak át, — török diplomáciai szokás szerint a nélkül, hogy az örmény nemzetről megemlékeznek, — elvben elismeri a reformok szükséges voltát és beleegyezik abba, hogy tartományi főbiztos neveztessék ki; de a hatalmak hozzájárulása nélkül. A jegyzék további tartalma oly határozatlan volt, hogy a nagykövek praecizebb válaszokat kértek, különösen ama pontok tekintetében, melynek részletezését maga a porta is kívánja. Azt a körülményt, hogy a nagyvezér már ily rövid idejű hivataloskodás után is oly előzékeny választ adott, kedvező értelemben fogják fel és azt hiszik, hogy az ügy egy lépéssel előbbre haladt. Oroszország és Franciaország részvétele az esetleges angol akcióban, mely Törökországnak első elutasító válasza után kérdésessé lett, — ismét valószínűvé kezd lenni; mindazonáltal kilátás van (bár csak hosszadalmas tárgyalások után) a portával való tartós megegyezésre. Egyidejűleg jelentik, hogy az angol flotta (hadihajóraj) első osztálya, az ázsiai Tripoliszba, tehát a zíriai kormányzóság felé, — a második osztály pedig északi irányban útnak indított. Az utóbbinak célpontja állítólag Szmyrna és Kréta szigete.

Az angol kormányváltás az örmény kérdés elintézésére szintén nem marad minden befolyás nélkül. Stambuli diplomáciai körökben az a nézet uralkodik, hogy a porta — tekintettel épp az angol miniszterváltásra, — az örmény kérdés megoldását késleltetni akarja. A török kormánynál és az ottani udvari körökben ezzel szemben arra az ellenkező felfogásra utalnak, hogy Salisbury, mint az angol kabinet feje, az örmények ügyében csak még erősebben fogna fellépni, mint hivatalbeli elődje: Roseberry lord.

Anglia a válúton. Roseberry lord, az angol miniszterelnök visszalépése következtében Salisbury bizatott meg, a kabinetalakítással. Általánosan azt hiszik, hogy Anglia magatartása az örmény kérdésben e fordulat folytán némi változást fog szenvedni. Mint a »Budapesti Hírlap« írja, konzervatív angol körökben feltétlenül szükségeseeknek tartják a reformokat Árméniában, a miben — úgy látszik — az európai hatalmok mindnyájan egyetértenek velök. Az egész örmény kérdés intézésére nézve azonban az angol konzervatív politikusok véleményei között is eltérések észlelhetők. Túlnyomó része, mely kipróbált, tapasztalt államférfiakat foglal magában, azt tartja a főfeladatnak, hogy a kérdés lokalizáltassék. Ez a politika, mint jól értesült oldalról hírlík, igen rokonszenves viszhangra talál az európai kabinetek legnagyobb részénél, a hol azt remélik, hogy az egész ügy diplomáciai úton fog elintézését nyerni, mindazon kényszerrendszabályok kikerülésével, melyekhez a konzervatív angol politikusok kisebb része is beleegyezését adná. Természetes, hogy az ilyen diplomáciai elintézés alatt nem az ügy elhalasztása érteendő; a mire Törökországban mindig nagy a hajlandóság.

Orosz-török barátság. A »Keleti Értesítő« című könyomatos-újság, mely a Kelet politikai híreit közvetíti a lapoknak, júl. 1. kelettel hatástkeltő (konstantinápolyi) táviratot közül; melyből kitűnik, hogy a külpolitikai viszonyokban mind inkább meglátszanak az orosz-török szövetség nyomai. A mióta Said pasa lett a nagyvezér, a közeledés jelenségei sokkal nyilvánvalóbbak, semhogy kétség férne hozzájuk!... Oroszország és Törökország egyformán ellenzik az utonom örmény állam létesítését; mert ez gyűjtőpontja lenne a török és az orosz területeken lakó örmények agitációjának. — Ha Oroszország, úgy mondják most, Anglia követeléseit támogatja, ez csak azért történt, hogy mérséklően működjék. Az orosz diplomácia megígérte a portának, hogy a viszonyok békés rendezése érdekében saját konzuljai által is közre fog működni, — még pedig nem csak az örmények, hanem a macedonok által lakott vidékeken is. Franciaország csatlakozik Oroszország magatartásához, hogy az első alkalommal fölvehesse a Salisbury-kormány nyal szemben Egyptom kiürítésének kérdését. — Diplomáciai körökben minczek következtében nagy feszültséggel kísérik a viszonyok legközebbi alakulását.

Felölös szerkesztő és kiadó-tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosúvártt, Todorán Endre „Aurora“ könyvnyomdája.
